

Nález pokladu v Horatiovi a Matoušovi

Pavel Salák jr.

*Masarykova univerzita, Právnická fakulta
Katedra dějin státu a práva
E-mail: pavel.salak@law.muni.cz*

Treasure Trove in Horace and Matthew

Abstract:

The text focuses on the legal relevance of some non-legal sources on the issue of treasures to the treasury of the good baths of the republic in Rome. It did not take into account the legal rights of the province of Judea at all. The basic texts are excerpts from Horace's satires (Hor. Sat. 2, 6, 10–13) and Matthew's parable about the treasure (Mat 13.44).

Keywords: Roman law; Jewish law; Horace; Matthew; Treasure

Klíčová slova: římské právo; židovské právo; Horatius; Matouš; poklad

DOI: 10.14712/2464689X.2025.34

1. Horatius a Matouš

Samo slovo poklad je možno chápat jako symbol – symbolizuje cennost, vzácnost, ojedinělost. Takto je ostatně poklad v původním a často i přeneseném významu v běžné mluvě používán. Zároveň je ale poklad – *thesaurus* – i specifickým právním termínem, který má konkrétní právní obsah a důsledky, a to vznik vlastnického práva. Následující text se zaměřuje na dva citáty neprávních pramenů z doby, kdy končila republika a rodil se principát. Oba citáty pochází z různých částí římské říše, nicméně dějově popisují shodnou událost. Cílem tohoto textu je zaměřit se na možnou právní relevanci obou uvedených textů – tedy zda jejich obsah může být vypovídající o právní úpravě, případně právní praxi dané doby stran nález pokladu. Další otázkou je rovněž potenciální odraz římského vlivu v provincii – resp. na aplikace římského práva v provincii.

Chronologicky vzato je prvním z uvedených fragmentů úryvek z Horatiových Satir,¹ který měl vzniknout někdy kolem r. 30 př. n. l.²

Horatius, Satiry 2, 6, 10–13:³

„Ach, kéž by mi náhoda ukázala nádobu se stříbrem,
jako tomu nádeníkovi, který, když našel poklad,
koupil právě to pole a sám jej pak oral,
zbohatnuv přízní Herkula!“⁴

Druhým je pak Matoušovo evangelium, jehož vznik není možno přesněji časově vymezit, jistě se tak však stalo v 2. pol. 1. stol. n. l.⁵ V jeho rámci se nachází rovněž následující podobenství.

Matouš 13, 44:⁶

„Nebeské království se podobá pokladu ukrytému v poli, jež někdo najde: opět ho ukrývá, odchází plný radosti, prodává vše, co má, a kupuje to pole.“⁷

V případě Horatiova textu se objevuje ve starší literatuře výklad, že jde o důkaz nároku nálezce – nádeník našel poklad a protože zbohatl, tak si koupil pole, kde jej našel.⁸ Tento výklad však vyvrátil Rotondi. Dnes převládá jeho interpretace, dle níž je citovaná pasáž obsahově ve shodě s textem Matoušovým.⁹

¹ Sám Horatius své dílo nenazval Satiry, ale dal mu jméno *Sermones*. Citovány v textu jsou však, pro jednotnost, jak satiry.

² HORATIUS, Quintus Flaccus a ČERNÝ, J. (ed.). *Q. Horatia Flakka Vybrané básně*. Praha: J. Otto, 1882, s. XVI.

³ *Hor. sat. 2, 6, 10–13:*
o si urnam argenti fors quae mihi monstret,
ut illi, thesauro invento qui mercennarius agrum
illum ipsum mercatus aravit,
dives amico Hercule!

⁴ Překlad autor, pro srovnání překlad O. Jirániho z r. 1929, který však již zní poněkud archaicky:
„Kéž by hrnec peněz mi náhoda zjevila, jako
onomu nádeníku, jenž poklad našel, si koupil
právě to pole a sám je pak vzdělával, zbohatnuv přízní
Herkulovou!“

HORATIUS, Quintus Flaccus a JIRÁNI, O. (ed.). *Satiry, Kniha I a II*. Praha: Alois Srdce, 1929, s. 84.

⁵ Obvykle je jeho vytvoření kladeno o let 70–90 n. l.

⁶ Mt. 13.44:
Ὅμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ,
ὃν εὐρὼν ἄνθρωπος ἐκρυψεν, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει καὶ πωλεῖ πάντα ὅσα
ἔχει καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον

⁷ Překlad viz *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2009.

⁸ HUBAUX, J., HICTER, M. Le fouilleur et le trésor, *RIDA*, 1949, s.425; BUSSACA, C. Qualche osservazione sulle innovazioni introdotte dai divi fratres nel regime giuridico del tesoro, In: *Scritti in onore di A. Falzea*, IV, Milano: Guifre, 1991, s. 384 – citováno dle AGUNDO RUIZ, A. *Régimen jurídico del tesoro en derecho romano*. Madrid: Dykinson 2005, s. 71.

⁹ ROTONDI, G. I ritrovamenti archeologici e il regime dell'acquisto del tesoro, in: *Scritti giuridici*, III. díl, Milano: U. Hoepli, 1922, s. 317.

Na první pohled je patrné, že oba texty, svým obsahem popisují *de facto* velmi podobný příběh, který lze v podstatě shrnout následovně: Nádeník obdělává cizí pozemek a během této práce narazí na poklad. Tato skutečnost pak vede nádeníka k tomu, aby ono pole koupil,¹⁰ a to i za cenu toho, že prodá vše, co zatím má. Činí tak s vidinou získání nároku na poklad, který nalezl. Podobnost obou příběhů je tak velká, že by se mohlo zdát, že by mohlo jít o jakési literární *topoi*, klišé postavené na nějakém obecně tradovaném příběhu – něco jako *urban legend* antického světa.

To je dnes jen sotva možné ověřit, s ohledem na sporé literární prameny, nicméně stejně tak o žádné *topoi* jít nemusí. Jde tak o jeden z nejtýpčtějších způsobů, jak býval poklad nalezen – při zemědělské činnosti. Ostatně narážky tohoto charakteru je možné nalézt i v jiných literárních dílech.¹¹

2. Autoři

Vzhledem k tomu, že ani jeden text není textem právním, první otázkou je potenciální právní erudice autorů obou citátů. Horatius sice nebyl právník, nicméně rozhodně jej nelze považovat za člověka nevzdělaného. Jeho rodiče mu dopřáli kvalitní vzdělání v Římě a následně pobýval (po r. 45 př. n. l.) více než rok v Athénách, kde se věnoval zejména filozofii. Sice není známo, že by studoval u právníků, na druhou stranu studoval u nejlepších římských řečníků a jak známo, v době republikánské nebyla pevně stanovená hranice mezi řečníky a právníky a tak se mezi *veteres*, tedy republikánskými právníky, kteří jsou klasickými právníky citováni, ocitají i řečníci.¹² Horatiův otec byl výběřčím daní, tedy svou povahou se podílel na státní správě a je-li pravdou, že Augustus chtěl z Horatia učinit svého tajemníka, jistě tedy musel mít určité právní povědomí větší, než „běžný Říman“. O životě evangelisty Matouše je toho známo jen velmi málo, nicméně i on (podobně jako Horatiův otec), měl co do činění s vybíráním peněz – měl být celníkem či výběřčím daní (za jejichž patrona je ostatně považován) v osadě Kafarnaum (lat. *Caperanum*) u Galilejského jezera.

Oba texty navíc nepopisují a neřeší žádný složitý právní problém, spíše poskytují obraz o fungování běžného života a v tomto ohledu může být jejich obraz důvěryhodný, a to i při vědomí, že ani jeden z uvedených textů si neklade primárně za cíl referovat o právním chování ve společnosti. Oba však – byť každý z jiného důvodu – odráží realitu fungování společnosti. Zde je možno poznamenat, že Horatius jen několik let před sepsáním druhé knihy satir byl Mecenaem hmotně zajištěn darovaným statkem v Sabinsku u Tiburu,¹³ navíc byl znám tím, že život v Římě omezoval na dobu nezbytně nutnou a dával přednost právě venkovu a konec konců je obecně považován za velmi dobrého pozorovatele života a tento jeho rys se projevuje nejvíce právě v satirách.

¹⁰ AGUNDO RUIZ, A. *Régimen jurídico*, s. 71.

¹¹ Krom dále zmíněného nálezu na Janiculu také např. Calpurnius (*Calp. Sic. Ecl. 4, 117–121*) a Persius (*Pers. Sat. 2, 10–12*).

¹² Tak např. Quintus Hortensius Hortalus, patrně jako nejznámější. Shodně byl řečníkem i v textu dále zmíněný Manius Manlius. Na druhou stranu Q. Horatius Flaccus byl žákem Orbilia Pupilla, který však rozhodně právníkem nebyl a ani není doložena nějaká větší vazba na někoho z právníků.

¹³ HORATIUS, Quintus Flaccus a ČERNÝ, J. (ed.). *Q. Horatia Flakka Výbrané básně*. Praha: J. Otto, 1882, s. XII. (zde je uváděn rok 33 nebo 32, jiné zdroje pak r. 35 př. n. l.).

3. Pojem pokladu

Zde je pochopitelně možno vznést základní námitku, zda Horatius či Matouš, když mluví o pokladu, mají skutečně na mysli poklad v právním slova smyslu. Jistěže první odpověď bude nikoliv – ani jeden není právníkem a ani jeden z textů, jež jsou výše uvedeny, není textem právním. Na druhou stranu se v nich myslí jednoznačně cenný nález, nejde tedy o nějaký přenesený význam. Navíc charakter těchto textů vede k tomu, že nejsou natolik odtrženy od společenské reality, aby slovo poklad v nich bylo zcela bez (právního) významu.

Ostatně je-li zde řeč o pojmu poklad v právním slova smyslu, má se tím na mysli definice Paulova.¹⁴ Paulus sám je však právníkem doby pozdně klasické – to znamená, že od uvedených fragmentů jej dělí prakticky dvě stě – dvě stě padesát let. Ačkoliv se termín *thesaurus* vyskytuje pochopitelně již ve starších právních textech jako právní pojem,¹⁵ není zde nijak přesně vymezen. Skutečnost, že texty používají stejný termín nemusí ještě nutně znamenat, že obsah tohoto termínu musel být ve všech bodech shodný. Ostatně – stačí se podívat i do dnešních moderních řádů a definice pokladu dle Code Civil, BGB a ABGB, ačkoliv vykazuje jisté shodné znaky, není plně totožná a třeba i chápání pojmu cennost se v průběhu 19. a 1. pol. 20. stol. značně proměnilo.¹⁶ Konec konců, je to právě doba přelomu letopočtu, resp. 1. stol. př. n. l., kdy se teprve konstituuje podoba jiného významného originárního způsobu nabytí – vydržení – v podobě pěti podmínek, místo původních tří.¹⁷ A právě se změnou chápání držby a větším důrazem na volní stránku je možno spojovat i onu změnu v přístupu k nálezu pokladu. Konečně na řadě míst i sami právníci používají

¹⁴ Dig. 41.1.31.1 (*Paul. 31 ad ed.*):

Thesaurus est vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non exstat memoria, ut iam dominum non habeat: sic enim fit eius qui invenerit, quod non alterius sit. alioquin si quis aliquid vel lucri causa vel metus vel custodiae condiderit sub terra, non est thesaurus: cuius etiam furtum fit.

„Poklad je stará úschova peněz, u nichž neexistuje povědomí o tom, komu patří. Proto poklad patří tomu, kdo jej našel, protože nepatří nikomu jinému. Ale jinak je tomu v případě, že někdo něco uložil pod zem buď z důvodu strachu, nebo za účelem zisku, pak se nejedná o poklad a ten, kdo jej vezme, spáchá krádež.“ (Překlad: DOSTALÍK, P. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 53.)

¹⁵ Dig. 6.1.67 (*Scaev. 1 resp.*):

A tutore pupilli domum mercatus ad eius refectorem fabrum induxit: is pecuniam invenit: quaeritur ad quem pertineat. respondi, si non thesauri fuerunt, sed pecunia forte perditā vel per errorem ab eo ad quem pertinebat non ablata, nihilo minus eius eam esse, cuius fuerat.

„Někdo, kdo koupil od poručníka nedospělého dům do něj přivedl řemeslníka a ten tam našel peníze. Vznikla otázka, komu náleží, odpověděl jsem, že jestliže nešlo o poklad, ale o peníze ztracené nebo omylem zapomenuté, patří nadále tomu, kdo je tam zapomněl či ztratil.“

Z toho fragmentu je patrné, že jedním ze znaků pokladu je fakt, že jde o věc skrytou. Není to sice vyjádřeno explicitně, nicméně je jasně odlišen poklad a peníze ztracené či zapomenuté.

¹⁶ Srovnej např. SALÁK, P. Vlastnické právo k pokladu. *Právník*, 2014, roč. 153, č. 10, s. 899–916; SALÁK, P. Nález pokladu mezi ABGB a Osnovou OZ z r. 1937 aneb cesta tam a zase zpátky. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2013, roč. 21, Supplementum 2013, s. 269–275; SALÁK, P. Vlastnictví k nálezu pokladu v osnovách OZ 1924–1946 ve světle archivních pramenů. In: SALÁK, P. (ed.). *Právo a jeho inspirační zdroje v proměnách věků*. Brno: PrF MU, 2014, s. 57–68 a tam uvedená literatura.

¹⁷ FRUTHOVÁ, V. – NOVÁK, M. *Originární způsoby nabytí vlastnictví v římském právu a dnes*. Praha: Auditorium, 2018, s. 186.

výraz *thesaurus* nikoliv jako právní termín¹⁸ – tedy nikoliv v souladu s Paulovou definicí. Je možno zmínit i to, že Římané měli k definicím rozporuplný přístup.¹⁹

Pokud se však zaměříme na Horatia a Matouše, lze v jejich textech s jistotou rozeznat dva možná tři znaky definující poklad. Zcela jednoznačně jde o věc cennou, která se nachází pod zemí. Z jeho uložení pod zemí je možno dovodit, že jde o věc skrytou. Konečně lze teoreticky dovodit i fakt, že osobu, která poklad ukryla, není možno identifikovat (je neznámá). Minimálně je jisté, že onou osobou nebude vlastník pozemku, neboť ten by sotva prodal pozemek, o kterém by věděl, že obsahuje nějaké cennosti. V tomto ohledu tedy jejich texty v zásadě korespondují s chápáním pokladu v právním slova smyslu.

4. Obsah sdělení

Konečně je zde otázka, zda může mít právní relevanci popis události, který oba autoři shodně představují, a to i s přihlédnutím k tomu, že slovo poklad je v obou fragmentech použito nikoliv jako právní termín, nýbrž jako obecné označení cenného nálezu tak, jak je chápán běžnými lidmi.

Oba texty jsou tvořeny pro běžné, nikoliv právnícky odborně vzdělané posluchače. Aby takovému textu posluchači rozuměli, musel být pochopitelně obsah sdělení takový, aby odpovídal jejich vědomostem a také zkušenostem. V tomto ohledu je zajímavý právě obsah obou sdělení v textech – tedy postup nálezce, který nalezne poklad na cizím pozemku.

Nálezce totiž nereaguje tak, jak by asi bylo očekáváno – poklad neoznámí²⁰ a neočekává odměnu, ani poklad nezatají a nezmizí s ním. Místo toho poklad (minimálně v případě Matoušova podobenství, ale lze to předpokládat i v Horatiev případě) znovu ukrývá a daný pozemek kupuje. Jaký smysl má volit takovýto relativně složitý postup? Ani v jednom ze jmenovaných textů to zcela zjevně není proto, že by tomu tak muselo být z hlediska nějaké dějové zápletky.

Jediné možné vysvětlení v této situaci je, že tak činí proto, že jde o postup v souladu s právem. A jako příklad je to uváděno právě proto, že o tomto legálním postupu existuje obecné povědomí. Používá-li Matouš toto podobenství ve vazbě na Království nebeské – tak by asi sotva v této vazbě použil postup, který je v rozporu s právem.

Jistě bylo nelegální ponechat si věc nalezenou v cizím pozemku, není však nelegální tento pozemek (s vědomím, že takovou věc obsahuje) koupit. Kupující přeci není povinen upozornit prodávajícího, že prodává své zboží pod cenou.

Z výše uvedeného tedy je možno dovodit, že ve sledované době panovalo obecné povědomí o tom, že k legitimnímu nabytí vlastnického práva k pokladu je třeba vlastnit

¹⁸ Dig. 10.2.22pr., Dig. 10.4.15, Dig. 34.2.39.1 a Dig. 41.2.44pr. V zásadě shodným znakem všech těchto situací je, že v uvedených případech je vlastník „pokladu“ znám, tedy samozřejmě nemůže být ani řečí o nabytí vlastnického práva k němu.

¹⁹ Vůči samotné definici byla uvedena i kritika, Konec konců je třeba zmínit, že dle Lenela samotná citovaná pasáž nebyla původně míněna jako definice pokladu, ale vznikla v návaznosti na *fiducii*. MAYER-MALY, T. „Thesaurus meus.“ In: *Studia in Honorem Velimirii Pólay Septuagenarii Elmér Pólay, Ödön Both and József Attila Tudományegyetem*. Szeged: Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kara, 1985, s. 284–285.

²⁰ Oznamení o nálezce úřadům se spojováno až s obdobím, kdy si příklad nárokuje fiskus. Zde však lze předpokládat, že by nálezce měl oznámit nález vlastníkovi pozemku. Na okraj je možno dodat, že v době klasické nálezné nebylo právně zakotveno a jeho vyžadování bylo považováno za postup v rozporu s dobrými mravy (viz Dig. 47.2.43.9).

pozemek. Doba kolem přelomu letopočtu je stále dobou, kdy se značná část práva neopírá o právo psané, ale je dána právem obyčejovým. Aby obyčejová norma mohla fungovat – musí zde existovat její znalost a dlouhodobá uznávanost. A to se jistě netýká jen právníků, ale obecně společnosti jako takové.

Jistě nelze dovodit skutečnost, že by vlastníkem pokladu v republikánské době měl být ten, kdo je vlastníkem pozemku pouze z těchto dvou textů (z nichž jeden ani navíc není z dané doby a ani z oblasti Itálie). Nicméně shodně vyznívají i jiné zmínky v dalších – byť rovněž neprávních – pramenech. I zde je sice možno zpochybnit, zda má slovo poklad skutečně význam právního pojmu, nebo jde o „obecné označení“, nicméně i přes to zde lze nalézt zajímavé aspekty.

Zejména je možno zmínit nález, který byl učiněn na pozemku Lucia Petilia pod Ianiculum r. 181 př. n. l. a o kterém informuje jak Livius,²¹ tak s jistými odchylkami i Plinius.²² Předmětem nálezu měly být dvě kamenné schránky, z nichž jedna měla obsahovat ostatky krále Numy Pompilia, druhá pak jeho spisy.²³

Nález v uvedených textech je sice označován termínem *thesaurus*, ale je pochybné, zda jeho náležitosti splňuje – byť některými je právě na základě tohoto textu dovozováno, že ani v antice neplatila „cennost“ jako nutná podmínka pokladu.²⁴ Zcela jasně však z textu plyne, že i když byly nalezené knihy zničeny – z důvodu veřejného zájmu pro svůj rozvratný obsah – byla Petiliovi přiznána náhrada. Nikdo tedy nezpochybňoval jeho nárok na nalezené věci, a to dokonce i při vědomí, kdo byl jejich vlastníkem.²⁵

Text také jasně ukazuje, že zde nebyla žádná oznamovací povinnost o tom, že byl nález učiněn. Vědomí o něm je spojeno s tím, že u nálezu bylo víc osob. Pravdou však je, že tento fragment nedává jednoznačnou odpověď na otázku, zda Petilius měl být vlastníkem nálezu z titulu vlastníka pozemku, nebo nálezce – z textu není patrné, zda osoby, které poklad objevily, byly jeho otroky či námezdními dělníky.

Pro vlastnické právo vlastníka pozemku – resp. v daném případě domu – se vyslovuje i zmínka z komedie Trojgroš:

Plaut. Trinummus 177–180:

„Snad bych dovolil, aby se někdo jiný stal pánem tohoto domu?

Kdo by jej koupil, měl by snad být vlastníkem toho pokladu?

Raději jsem dům koupil sám: zaplatil jsem stříbrem

kvůli pokladu, abych jej bezpečně předal příteli.“²⁶

²¹ Liv. 40, 29.

²² Plin. N. H. 13, 84.

²³ Pro úplnost dodejme, že schránka, která měla obsahovat ostatky byla prázdná (ostatky se neměly dochovat), zatímco texty v druhé schránce byly výjimečně dobře zachované.

²⁴ MALAVÉ OSUNA, M. B. „Pecunia, monilia y mobilia“ como objeto del tesoro. In: *El derecho de familia y los derechos reales en la romanística española* (1940–2000). Huelva: Universidad de Huelva, 2000, s. 453.

²⁵ Zde je ovšem třeba říci, že bylo třeba identifikovat současného, nikoliv tehdejšího vlastníka.

²⁶ Tento text je někdy zpochybňován s ohledem na skutečnost, že nejde poklad v pravém (právním) slova smyslu. Vypravěč totiž ví, kdo je vlastníkem „pokladu“ – viz DOMÍNGUEZ, E. Las pretensiones fiscales sobre los tesoros. In: *Derecho romano y Código civil, en El Derecho de familia y los derechos reales en la romanística española* (1940–2000). Huelva: Universidad de Huelva, 2000 s. 369, pozn. 2. Jak však plyne z poslední věty uvedené ukázky z Trojgroše, cílem není přivlastnit si „poklad“, ale zachránit jej pro přítele (jeho skutečného vlastníka). Kdyby jej našel někdo jiný, mohl by jej za poklad považovat.

Podobně vyznívá i text Plaut. Aul. 767–768, zde byl vlastníkově ukraden dům a on, poté, co je mu vrácen, se se zlodějem raději rozdělí o polovinu pokladu. Tento text byl dříve vykládán i v tom smyslu, že dokládá dělbu mezi nálezce a vlastníka,²⁷ ale tento výklad vyvrátil Rotondi.²⁸ A k tomuto názoru se přiklání Bonfante²⁹ i další autoři.³⁰

Konečně, byť nepřímě, tento postup potvrzuje i sám Paulus,³¹ když neguje názor právníků Bruta³² a Manilia.³³

Dig. 41.2.3.3 (Paul. 54 ad ed.)

Neratius et proculus et solo animo non posse nos adquirere possessionem, si non antecedit naturalis possessio. ideoque si thesaurum in fundo meo positum sciam, continuo me possidere, simul atque possidendi affectum habuero, quia quod desit naturali possessioni, id animus implet. ceterum quod brutus et manilius putant eum, qui fundum longa possessione cepit, etiam thesaurum cepisse, quamvis nesciat in fundo esse, non est verum: is enim qui nescit non possidet thesaurum, quamvis fundum possideat. sed et si sciat, non capiet longa possessione, quia scit alienum esse. quidam putant sabini sententiam veriorem esse nec alias eum qui scit possidere, nisi si loco motus sit, quia non sit sub custodia nostra: quibus consentio.

Neratius a Proculus tvrdí, že samotná vůle nestačí k nabytí držby, pokud jí nepředchází přirozené uchopení věci. A proto, pokud vím, že je poklad uložen na mém pozemku, začnu jej okamžitě držet, jakmile budu mít úmysl jej držet, protože to, co chybí k přirozenému uchopení, doplňuje vůle.

Naopak, názor Bruta a Manilia, že ten, kdo dlouhodobě drží pozemek, nabývá i poklad, který se na něm nachází, i když o něm neví, není správný: ten, kdo o pokladu neví, jej nedrží, i když drží pozemek. A i kdyby o něm věděl, nemůže jej nabýt dlouhodobou držbou, protože ví, že patří někomu jinému. Někteří se domnívají, že názor Sabiniánů je pravdivější, totiž že ten, kdo ví, že věc existuje, ji nedrží, pokud s ní nepohnul, protože není pod naší ochranou – s tímto názorem souhlasím.

Není tedy pochyb, že v době republikánské bylo vlastnictví pokladu připočítáváno vlastníkově pozemku. A podle názoru Bruta a Manilia, právníků 2. stol. př. n. l., tak tomu bylo i v případě, že neměl tušení o existenci pokladu. Rozhodujícím tedy pro nabytí vlastnictví k pokladu nebyl fakt, kým je nalezen, ale kdo je vlastník pozemku.³⁴

²⁷ COSTA, E. *Il diritto romano nelle commedie di Plauto*. Torino: Fratelli Bocca 1890, s. 251.

²⁸ ROTONDI, G. I ritrovamenti archeologici e il regime dell'acquisto del tesoro. In: *Scritti giuridici*, III. díl. Milano: U. Hoepli, 1922, s. 316.

²⁹ BONFANTE, P. *Corso di Diritto Romano. La proprietà, II*, 2. Roma: Attilio Sampaolesi, 1926, s. 132.

³⁰ AGUDO RUIZ, A. *Régimen jurídico del tesoro en derecho romano*. Madrid: Dykinson, 2005, s. 65.

³¹ Srovnej AGUDO RUIZ, A. La adquisición del tesoro en época clásica en Derecho Romano, *REDUR – Revista Electrónica de Derecho de la Universidad de La Rioja* 11, diciembre 2013, s. 8–9.

³² Marcus Iunius Brutus žil v 2. stol. př. n. l., kdy r. 143 př. n. l. působil na postu kurulského aedila, následně byl i praetorem. Byl autorem právnických spisků *De iure civili* (tři knihy) a *Responsa* (4 knihy), které se však nedochovaly a jsou známy jen některé jeho výroky.

³³ Manius Manilius z pozice konzula zahájil 3. punskou válku. By především politikem a vojevůdcem, ale jako takový byl pochopitelně i právníkem. Často na něj odkazovali Varro, Brutus, ale i Cicero, který jej učinil účastníkem jednoho z dialogů ve svém díle *De re publica*. Z toho je usuzováno, že musel být živ ještě kolem r. 129 př. n. l.

³⁴ AGUDO RUIZ, A. La adquisición del tesoro en época clásica en Derecho Romano, *REDUR – Revista Electrónica de Derecho de la Universidad de La Rioja* 11, diciembre 2013, s. 8–9.

Nedostatek pramenů a jejich sporná vypovídací hodnota pochopitelně jen stěží může poskytnout vhodnou argumentaci pro tento přístup. Následující slova jsou tedy spíše spekulací, při níž je použita jistá míra analogie, než že by pro tyto názory byly přímo pramenné důkazy. Lze si však poměrně dobře představit, že v raných dobách se lidem jevil silnějším nárok vlastníka pozemku, právě z důvodu, že předmět se nacházel v pozemku a byl s ním provázán. Přestože není možné, aby poklad sám o sobě „zakořenil“ či se jinak podobně spojil pevně s pozemkem, je možné, že zde k jistému propojení mohlo dojít. Např. v situaci, kdy by nádoba byla nalezena obepnutá kořeny, či zazděná ve výklenku v domě, lze pochopit že se tyto nálezy mohly jevit jako pevné spojení s pozemkem.³⁵ Na druhou stranu součástí pozemku je i stavba a kámen či cihla, které rovněž do pozemku „nezakoření“. Je tedy možno mít za to, že ono provázání s pozemkem nebylo chápáno tak, že by zakořenil poklad sám, jako spíše tak, že jej nebylo možno vyzvednout bez toho, aniž by nebyl pozemek porušen – aby na něm nevznikla škoda. Ono spojení by pak mohlo být chápáno tak, že vzniklo ve chvíli, kdy z povrchu zmizely stopy po ukrytí (např. rozrytá hlína, absence rostlin). To jistě vyžaduje určitou dobu, tedy je možno uvažovat i o oné dlouhodobosti. Dalším argumentem by mohlo být, že pozemky nebyly ve starších dobách až tak často předmětem prodeje, a tedy by bylo možno předpokládat, že onen poklad ukryl někdo z předchůdců vlastníka pozemku, takže on je oprávněně jeho právním nástupcem. Jistě, že tento argument neobstojí ve chvíli, kdy byl poklad nalezen někým, kdo pozemek koupil nedávno. Ostatně fakt, že tento přístup byl posléze opuštěn poukazuje na skutečnost, že měl své slabiny, které se postupně zkvalitňující se právo doby klasické pokusilo vyřešit.

To právě odráží i uvedený fragment, který v otázce držby akcentuje nikoliv pouhé fyzické ovládnání, ale i vědomostní prvek, co (vše) je ovládáno. A jak je z uvedeného fragmentu patrné, zlom nastává někdy v prvním století našeho letopočtu (viz názor Procula a Neratia).

Ačkoliv pozdější právo přiznává nárok nálezci a dalo za vznik specifickému způsobu nabytí vlastnického práva tzv. *inventio thesauri*, je třeba připomenout, že při nálezů v cizím pozemku měl stále nárok na polovinu vlastníka onoho pozemku. A pokud byl poklad hledán bez jeho vědomí, tak měl nárok na poklad celý. Jak jinak odůvodnit nárok onoho vlastníka, než právě skrze provázanost pozemku a pokladu. Konec konců hadriánská a posléze justiniánská konstrukce vlastnického práva k pokladu je vlastně kompromisem mezi nárokem vlastníka pozemku a nálezce.³⁶ Doba, kdy začíná být akcentována osoba nálezce nad vlastníkem pozemku, se však o svůj nárok hlásí i fiskus, ačkoliv i v tomto případě jsou jeho počátky spíše mlhavé než jisté.³⁷

³⁵ Zde autor nevychází z konkrétních antických nálezů, nýbrž z novověkých analogií se situacemi, v nichž došlo k nálezů pokladu.

³⁶ Zde se sluší připomenout, že samotný Paulus u své definice vlastnickovi pozemku právo nepřiznává a hovoří pouze o nálezci. Někteří z toho dovozují, že daný text řeší výhradně situaci, kdy nálezce je zároveň vlastníkem.

³⁷ Obecná shoda panuje, že je to spojeno s nástupem principátu a nejspíš již s Iulsko-Claudiovskou dynastií. Agudo Ruiz, A. *Régimen jurídico del tesoro en derecho romano*. Madrid: Dykinson, 2005, s. 71 an.

4. Římské právo a Judea

Judea se stala římskou provincií r. 6 n. l. Jejím jádrem bylo Judsko a Samařsko, později však do ní byly začleněny i ostatní části Herodova království. Tato provincie spadala pod přímou římskou správu. V jednom z textů, který se uvedenými fragmenty zabýval, byla nastolena myšlenka, že zmiňované Matoušovo podobenství je důkazem o vlivu římského práva v této oblasti.³⁸ Argumentace textu se opírá právě především o aspekt, že Judea byla pod přímou římskou správou a dále se text dovolává fragmentu Dig. 1.1.1.2.

Dig. 1.1.1.2 (*Ulp. 1 inst.*)

... *Publicum ius est quod ad statum rei romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim. Publicum ius ... Privatum ius tripartitum est: collectum etenim est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus.*

(„... Veřejné právo je to, co se týká stavu římského státu, soukromé právo je to, co se týká prospěchu jednotlivců: některé věci jsou totiž užitečné všem, jiné jednotlivcům. Veřejné právo ... Soukromé právo je trojí: jeho zdrojem je právo přirozené, právo národů, nebo právo obce.“)

Důkazem by měla být ona posledně uvedená věta. Toto tvrzení je však víc než sporné. Římské právo bylo prioritně právem Římanů. Jak říká Gaius – právo občanské je to, co je právem každé obci vlastní. Tedy *ius civile* je vlastní jen Římanům a jiné obce mají své vlastní právo, které ale z pohledu Římanů je pochopitelně právem jiného národa – *ius gentium*. Pravdu však je, že uvedený Ulpianův fragment je prvním ze zdrojů, který výslovně spojuje *ius gentium* s právem soukromým.³⁹ Autor uvádí, že jsou známky autonomie ve prospěch lokálního práva v otázce práva veřejného, ne však v oblasti práva soukromého.⁴⁰ Toto své tvrzení však dokládá pouze z absence zmínek o soukromém právu. Situace ale bude mnohem složitější. Důvod, proč je zmiňována autonomie ve spravování trestněprávních věcí a nikoliv soukromoprávních, je však jiná. Stačí zde ostatně využít klasickou Ulpianovu definici rozdílu mezi veřejným a soukromým právem (viz výše Dig. 1.1.1.2). Je to právě veřejné právo, zejména trestní, které je typickou oblastí projevu státní moci. V tomto ohledu je rozhodně netypické, že by Řím nechal výkon práv v této oblasti porobenému národu, a právě proto je toto zmiňováno. Ostatně stále si Řím ponechává právo rozhodovat o hrdelních záležitostech.⁴¹ Naopak soukromoprávní vztahy – ty nebyly středem zájmu Říma. Zejména pak ne u Židů, kde řada právních záležitostí soukromoprávního charakteru byla provázána s náboženstvím, a právě v této oblasti měli Židé svá práva zaručena nejen v Judei, ale v jiných římských provinciích.⁴² Velmi zajímavý pohled do právní praxe římských provincií poskytuje archiv židovské ženy jménem Babatha, která žila na poč. 2. stol. n. l. Ačkoliv v Judei sama nejspíš nežila, měla zde své majetkové zájmy. Z jejich

³⁸ ALBA BERMÚDEZ, J. M. The Legal Contribution of the Parable of the Hidden Treasure in Roman Law (Matthaeum XIII, XLIV). *Res militaris*, 2022, roč. 12, č. 3, s. 1825–1840.

³⁹ DANČIAKOVÁ, V. T. *Právne postavenie cudzincov v rímskom práve – ius civile v archíve Babathy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2024, s. 35, 36.

⁴⁰ ALBA BERMÚDEZ, J. M. The Legal Contribution of the Parable of the Hidden Treasure in Roman Law (Matthaeum XIII, XLIV). *Res militaris*, 2022, roč. 12, č. 3, s. 1827.

⁴¹ To ostatně dokazuje i proces s Ježíšem – viz Jan 18,31. *Antiquitates Judaicae*, 20,9,1

⁴² DANČIAKOVÁ, V. T. *Právne postavenie cudzincov v rímskom práve – ius civile v archíve Babathy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2024, passim.

dokumentů je jasně patrná směs právních řádů s převahou lokálního práva, ale objevují se zde i instituty řeckého a samozřejmě i římského práva (např. stipulace).⁴³ Z hlediska práv věcných se projevuje římské právo více, ale není to otázka právních vztahů jako takových, spíše jde o důsledek římských fiskálních zájmů – je tedy řeč o poplatcích, které se Římanům odváděly z pozemků.

Pokud jde o židovské právo jako takové, tak i vlastnické právo, zejména vlastnické právo k půdě, mělo své náboženské propojení. Podle Židů byl pozemek považován za dar od Boha.⁴⁴ To mělo původně i ten důsledek, že nešlo půdu prodávat natrvalo (Leviticus 25,23). Původní biblické právo počítalo s tím, že by se měl po padesáti letech vrátit pozemek jeho původnímu vlastníkovvi na základě zpětné koupě.⁴⁵ Toto pravidlo sice neplatilo pro domy ve městech (Leviticus 25,29), ale platilo pro venkovské domy a samozřejmě pole (Leviticus 25,31). Tato pravidla však postupně již vzala za své vlivem rozpadu kmenového uspořádání, takže již třeba první z Královských knih hovoří o trvalém vlastnictví bez možnosti zpětné koupě, později tedy jednoznačně vazba mezi vlastníkem pozemku a pozemkem posiluje.⁴⁶

Postup popsany v Matoušově evangeliu není tak patrně důkazem, že je aplikováno římské právo, jako spíše skutečnosti, že lokální právo na poklad nahlíželo v zásadě stejně (nebo podobně), jako předklasické republikánské právo římské. Podkladem pro toto tvrzení by mohly být texty talmudu, kde se rovněž počítá s tím, že věc skrytá náleží prioritně vlastníkovvi stavby a nikoliv nálezci.⁴⁷ Tyto texty je však třeba brát s rezervou, ostatně hovoří i o nároku nálezce a dělbě na půl mezi vlastníka a nálezce. Je však třeba si uvědomit, že jde o texty, které vznikaly po dobu několika staletí, a i ty nejstarší názory (Mišna) vznikají až sto let po Matoušovi, některé jsou prakticky až z doby Justiniánské.⁴⁸

Dalším argumentem proti římskému vlivu na Matoušovo podobenství by mohl být i fakt doby jeho vzniku. V době předpokládaného vzniku evangelia se již samo právo římské vydalo v otázce nálezu pokladu jiným směrem. V té době již zněl názor Neratia a Procula, kteří popírali postoj Bruta a Manilia. Kromě toho, jde o dobu, kdy se o svůj nárok na poklad hlásil i fiskus.⁴⁹ Pokud tedy Matouš reflektoval ve svém podobenství právní úpravu, tak spíš lokální obyčejovou, než vliv římského práva.

⁴³ DANČIAKOVÁ, V. T. The Interaction Between Roman Ius Civile and Local Provincial Legal Tradition: Papyri P. Yadin 21 and P. Yadin 22 as Roman Stipulatio. *Bratislava Law Review*, 2024, roč. 8, č. 1, s. 69–81.

⁴⁴ FALK, Ze'ev W. *Hebrew law in biblical times: an introduction*. 2nd ed. Provo: Brigham Young University Press, 2001, s. 84.

⁴⁵ To souvisí s jubilejním rokem (*yovel*), kdy se měli odpustit dluhy, propustit otroci a vrátit půda původním vlastníkovvi.

⁴⁶ FALK, Ze'ev W. *Hebrew law in biblical times: an introduction*. 2nd ed. Provo: Brigham Young University Press, 2001, s. 85.

⁴⁷ Traktáty Bava Metzja 21a–21b a 26a.

⁴⁸ Gemara byla redakčně dokončena kolem roku 500–550 n. l. v židovských akademiích v Sura a Pumbedita.

⁴⁹ Zde se samozřejmě může objevit otázka, proč Matouš nárok fisku nereflktuje. Je zde možno předpokládat negativní postoj vůči Římu a římskému právu jako takové, ostatně přibližně z téže doby pochází „svitek“ označovaný The Copper Scroll-3Q15 objevený v 50. letech 20. stol., kde na je několika měděných destičkách zachována zpráva o řadě cenných pokladů, které byly ukryty patrně právě před Římany.

5. Závěr

Poklad v době republikánské se v právních pramenech prakticky neobjevuje a základním pramenem poznání o právní úpravě zde tedy mohou být, s jistou dávkou opatrnosti, toliko prameny literární povahy. Z nich je patrná skutečnost, že nárok na poklad připadá vlastníkově pozemku. To je důvod, proč se nálezce pokladu na cizím pozemku snaží tento pozemek koupit. Tomuto pojetí odpovídá i názor republikánských právníků Bruta a Manilia, k němuž pozdější právníci zaujali negativní stanovisko.

Prameny nedávají jasnou odpověď na otázku, proč by tomu tak mělo být, nicméně lze se domnívat, že zde byla shledávána jistá provázanost pokladu a pozemku, v němž byl ukryt. Skutečnost, že shodný přístup volí právo římské a patrně i právo v oblasti Judei není důkazem aplikace římského práva v oblasti Judei, která v Matoušově době již byla provincií Říma, ale spíše důkazem skutečnosti, že i lokální obyčejové židovské právo pohlíželo na uvedenou situaci shodně.